

HET WOORD VAN DE WEEK

5 april 1959

VERSCHIJNT WEKELIJKS

12e jaargang nr. 13

Frankering bij
Abonnement
UTRECHT

De Heer
Mevrouw
Mejuffrouw

Onbestelbare exemplaren
terug aan:
Oudegracht 152, Utrecht

Lezingen voor de radio

- 12 April — V.A.R.A. 9.45 Prof. Dr. G. Stuiveling
„Weer een jaar humanistisch Verbond”.
12 april — VARA 9.45 Prof. Dr. G. Stuiveling,
„Weer een jaar humanistisch Verbond”.
19 april — VARA 9.45 Prof. dr. Libbe van der Wal, „Het lot van Cassandra”.
26 april — VARA 9.45 P. J. S. Zwart, „Ruimtevaart”.

Het Woord van de Week

Humanistische radiolezingen uitgesproken voor de Vara-microfoon.

Administratie: Humanistisch Verbond, Oudegracht 152, Utrecht, Postgiro 304960
Abonnementsprijs bij vooruitbetaling f 4.— p. j., buitenland f 4,60 p. j., losse nummers f 0,25

Eten om te leven

Volgens een bekende zegswijze leeft de mens niet om te eten, maar hij eet om te leven. Maar waarvoor leeft hij dan, vraagt de kritikus. De werkelijkheid is, dat tot nu toe het grootste deel van de mensheid wèl geleeft heeft om te eten. Dat wil zeggen, de levensomstandigheden waren zo, dat alle aandacht en energie werden opgeëist om in het levensonderhoud te voorzien. Pas door de industriële revolutie van de 19e eeuw zijn de mogelijkheden geschapen om voor alle mensen een zekere mate van welvaart te bereiken. Tenminste, als de wereldbevolking niet zo overdadig toeneemt, dat we er geen raad meer mee weten. Dat proces gaat nog steeds door. Aan de ene kant zijn er nog ongekende bronnen van energie en voedsel, die door de moderne wetenschap en techniek worden aangeboord; aan de andere kant neemt de wereldbevolking juist nu onrustbarend toe.

Maar er is reden om aan te nemen dat toenemende welvaart en groeiend inzicht de mensen tot verantwoorde geboorteregeling zullen brengen. Want het gaat niet om de hoeveelheid van het menselijk leven, maar om de hoedanigheid er van. Het gaat er niet om dat er vooral veel mensen komen, maar dat er voldoende mensen zijn om van het leven iets te maken.

Van het leven iets maken, dat is het wat alle mensen voor ogen zweeft. Maar de vraag is: hoe? Juist omdat een groter deel van de mensheid niet meer alleen leeft om voor het eten te zorgen, komt deze vraag op. Ze beginnen met het antwoord te zoeken in de richting van vermaak en sensatie. Daarmee worden primitieve behoeften aan emotie, ontspanning en groepsvorming bevredigd. Ieder denkt hier aan voetbal, toto, wielervedstrijden, boksen, radio, televisie, film en aan de rol, die kracht, spanning, sexualiteit en massabeleving daarbij spelen. Vandaar de steeds herhaalde klacht over massamentaliteit en nihilisme. Maar we moeten wel bedenken, dat hier veelal van een eerste zoeken en tasten sprake is. Wat we met massalizing en vervlakking aanduiden is het gevolg van de poging om de nu voor het eerst beschikbare vrije tijd te vullen. En diezelfde sport, radio, televisie en film bieden daarvoor ook waardevolle aanknopingspunten. We zijn niet op de terugweg, maar nadat de traditionele levensvormen zijn ineengestort, staan we pas aan het begin.

Dat geldt eigenlijk voor de gehele samenleving. Voor het eerst heeft er een werkelijk grondige democratisering plaats gevonden. De mogelijkheid van welvaart voor iedereen is aan de horizon verschenen. Het verlangen naar ontwikkeling en vorming voor allen begint tastbare vorm aan te nemen. Medezeggenschap en gelijkgerechtigheid in het economische en politieke leven komt binnen het bereik. Geen wonder, dat we ook te maken krijgen met afschrikwekkende konsekventies; met massale onrijpheid en dictaturen, met kortzichtige zelfzucht en revoluties, met krampachtige eigengereidheid en ontwakende volkeren. We moeten daar doorheen. We beseffen nog volstrekt niet welke machten en mogelijkheden in onze handen liggen, sinds de geschiedenis zich ging ontwikkelen van een grotendeels ongeweten krachtenspel naar een min of meer bewust streven. Ook hier hebben we te maken met een eerste zoeken en tasten; maar ook hier liggen waardevolle aanknopingspunten in een groeiend besef van wederzijdse afhankelijkheid en van een taak die wij moeten vervullen, als we niet willen ondergaan.

Onze teleurstelling, onze ontmoediging, onze wanhoop, berusten op het feit, dat we voor het eerst concreet de mogelijkheden van een menswaardige samenleving aan de orde stellen. Honger, ellende, onderdrukking, revolutie, vervolging en oorlog zijn er altijd geweest. Maar voor het eerst wensen we ons daar niet bij neer te leggen. Omdat we beseffen, dat de mens als soort zich slechts kan handhaven, als hij in de strijd om het bestaan temidden van de andere soorten zijn sterkste troeven uitspeelt: dat zijn zijn geestelijke vermogens. Bij de huidige stand van wetenschap en techniek en het ontwaken der volkeren kunnen we ons op den duur niet meer veroorloven als roofdieren tegenover elkaar te staan, omdat het onze

ondergang zou betekenen. Maar diezelfde wetenschap en techniek en datzelfde ontwakken bieden ook de mogelijkheid van een menswaardige ontplooiing. Als we tenminste in staat zijn de mensen geestelijk en maatschappelijk een tehuis te bieden waarin zij hun zelfbewustzijn kunnen ontwikkelen; om in de onzekerheden van het bestaan verzekerd te zijn van hun menselijke verantwoordelijkheid. Het gaat er om dat wij de verantwoordelijkheid die we in feite te dragen hebben, ook leren erkennen en aanvaarden.

Er is een tijd geweest dat de mensen leefden van uit de inspiratie van het verleden. Eenmaal had er een gouden eeuw op aarde geheerst en sindsdien was het mensdom in verval geraakt. Alle streven moest er op gericht zijn dat verval tegen te gaan en het verleden zoveel mogelijk te herstellen. Dat is een zienswijze die ook nu nog veel aantrekkingskracht uitoefent. Maar zij gaat aan de echte verantwoordelijkheid voor het heden met zijn huidige problemen voorbij en dreigt steeds weer te onttaarden in een afwijzing van de moderne mogelijkheden. Maar er is ook een andere houding mogelijk: dat is de houding die bepaald wordt vanuit de toekomst. Eenmaal zal er een duizendjarig rijk komen, goddelijk of wereldlijk, waarin gelukzaligheid voor allen heersen zal. Alle inspanning moet gericht zijn op verwerkelijking van dat toekomstrijk.

Maar de bedreiging die in deze visie besloten ligt, is dat de oplossing van de huidige problemen wordt verwaarloosd. Voor de droom van de toekomst en vooral dat de levende naastenliefde vervaagt voor een schunnige verstenliefde; m.a.w. dat de mens van nu wordt opgeofferd aan de idee van de toekomst. Het echte leven in de verantwoordelijkheid is echter noch een teren op het verleden, noch een hunkeren naar de toekomst, maar een leven in het heden, waarin de echte waarden van het verleden herboren worden en het oprechte verlangen naar toekomstige voltooiing bezielend aanwezig is.

Wij weten niets omtrent de zin van bestaan en samenleving. Waartoe dient de enkele mens? Waartoe dient het mensdom als geheel? Ik weet het niet. Maar we kunnen een zin leggen in ons leven en dat van de mensheid. En waar kunnen we die zin vandaan halen? Niet uit het verleden, dat ons wel kan leren wat geweest is en tot op zekere hoogte ook wat gebeuren kan, maar niet wat behoort te geschieden, mede door onze inspanning. Ook aan de toekomst kunnen we die zin niet ontleen. Onze toekomstbeelden zijn ideeënconstructies, waarin niet alleen onze verlangens, maar ook onze eenzijdigheden en vooroordelen zijn belichaamd. Een zin kunnen we alleen in ons bestaan leggen door het in dienst te stellen van de verwerkelijking van ons besef van waarachtigheid, verbondenheid en gaafheid. Dat wil zeggen, door dat wat ons als mensen kenmerkt, zo volledig mogelijk tot uitdrukking te brengen in doen en laten. Van uit dit besef verstaan we het verleden, ontwerpen we de toekomst en verwerklijken we het heden. Aldus leiden we de zin in ons bestaan niet af uit een gebeuren dat we noch doorzien noch verantwoord kunnen, maar uit de wet van het leven die in ons zelf ligt. Dat betekent niet, dat we geen rekening houden met historische ontwikkelingen en maatschappelijke belangen, maar wel dat we trachten de ontwikkeling van die belangen te toetsen aan onze menselijke verlangens.

Het leven van de enkeling en de geschiedenis van de mensheid worden beheerst door belangen. We hoeven dat niet te ontkennen. Zo zijn we. En een ideaal dat niet op een of andere manier in belangen steun vindt, blijft juist daardoor een utopie. Het kenmerk van een ideëel streven is niet dat het de belangen ontkent, maar dat het hun vervulling dienstbaar maakt aan de verwerkelijking van ideële motieven. Daarom is het niet juist de neus op te halen voor eigenbelang en machtsstrijd. Naarmate het eigen belang een zekere bevrediging vindt, komt er ruimte voor onzelfzuchtige ideeën; in dezelfde mate kan de machtsstrijd in dienst komen te staan van echte waarden. Daarom wordt de menselijkheid ook niet gediend door ons ver te houden van het dagelijks gewoel in de gebrekkige werkelijkheid; veeleer moeten we beseffen, dat in alle kleinheid, holheid, ontoemoediging, wantrouwen en zelfzucht van alledag, onmiskenbaar het verlangen doorklinkt naar een waarachtige vervulling van het mens zijn.

In Amerika worden mensen voortgedreven door de wedijver in een geïndustrialiseerde samenleving, die hen niet met rust laat, en door hun hunkering naar verstandhouding en geluk. In Rusland tobben mensen om te ontkomen aan onvoorstelbare verveling en druk, en aan de bedreiging van hun zorgelijk bestaan door zelfzucht en geweld. In India worstelen mensen met ziekte, honger en onwetendheid onder de loodzware last van een angstaanjagende traditie. In Afrika zwoegen mensen tussen zwarte tovenaars en blanke vijanden, verlangend naar een eigen leven dat onbelemmerd geleefd kan worden. En in al die werelddelen zijn mensen dragers van ideeën als de Amerikaanse levenswijze, de nieuwe samenleving, de Weg van India, de ontwakende volkeren; Vol geloof en opofferingsgezindheid. Maar de wereld wordt bedreigd en is verscheurd. Atoombom, onderontwikkelde gebieden, sociale zekerheden, culturele ontplooiing, zijn de uitdagingen van de tijd.

Dit is het gebeuren waarin we staan, dit zijn de belangen waarmee we te maken hebben. In deze wereld moeten we ons verlangen vorm geven. Als enkeling tussen mede-mensen. Zonder verwaarlozing van gerechtvaardigd verlangen naar eigen ontplooiing en vreugde, toch in het besef dat wij op de anderen aangewezen zijn, zoals zij op ons. Wij kunnen daaraan slechts uiting geven door hier en nu te doen, wat van mensen verwacht mag worden, gebruik makend van de vormen en instellingen die voor de hand liggen, en die met al hun gebrekkigheid toch uitdrukking zijn van ons aller lotsgemeenschap. Aan die lotsgemeenschap kunnen wij ons niet onttrekken, ook al weten wij niet of het iets helpen zal. Maar we ontwakten pas. De dag is nog ongeboren. We zijn net opgedoken uit de zes milliard jaar van het heelal. De mensheid verkeert in groei-stuipen. Ze heeft in haar korte bestaan altijd in levensgevaar verkeerd. Ze heeft niettemin geleefd, tot dusver; om te eten. De zin in ons bestaan is het de mogelijkheid te scheppen, dat de mens, ieder mens, eten kan, om werkelijk en waarachtig, nu eerst, te leven.

Dr J. P. VAN PRAAG

WIST U DAT:

1. Op 11 en 12 april a.s. het 13e jaarlijkse congres van het Humanistisch Verbond plaats vindt met op zaterdag 11 april te 19.45 uur een openbare bijeenkomst in „Het Flevohuis”, Hoogstraat 111—121 te Rotterdam.
2. No. 1 van de zesde jaargang van „Rekenschap”, zojuist is verschenen, met artikelen van: Catharina van der Linden, Anna Blaman, Beb Vuyk, Pierre H. Dubois, J. P. van Praag, E. C. Vanderlaan.
3. De voorjaarslanddag van de humanistische stichting „Socrates” wordt gehouden op 24 mei a.s.
4. U op een prettige en voordelige wijze Uw vakantie kunt doorbrengen in het humanistisch conferentie- en vakantieoord „De Ark” te Nunspeet; speciale familie- en kinderkampen.

Voor alle inlichtingen over het Humanistisch Verbond wende men zich tot het Centraal Bureau, Oudegracht 152, Utrecht.